

УДК 347.736+346.62(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.37>

Деркач Е.М.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID ID: 0000-0002-6673-589X*

Колпаков В.К.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0002-8580-3261*

Самойленко Г.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0002-9455-1553*

ЕКСПАНСІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ДО ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА

Постановка проблеми. Як вдало зазначав О. Дніпров, «... сучасна трансформація предмета адміністративного права зумовила зміну концептуальних засад адміністративно-правових відносин. Як наслідок, відбулася фактична зміна їхньої сутності, а також певне розширення. Так, нині, говорячи про адміністративні правовідносини, варто враховувати те, за яких обставин ці відносини виникають: у процесі провадження виконавчо-розпорядчої діяльності уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації або під час надання адміністративних послуг приватним особам (фізичним та юридичним особам)» [1, с. 178]. Зрештою, необхідно визнати, що «... в умовах незалежності України відбулась трансформація адміністративно-правових відносин, змістом якої стало формування режиму правової рівності між державою, її органами та посадовими особами і громадянами» [2, с. 104].

Безумовно, рівність між державою, її органами та громадянами виступає скоріше при-

таманною і характерною ознакою приватного, а не публічного права. Утім, така характеристика може призвести до думки стосовно здійснення експансії адміністративно-правових відносин щодо інших галузей права. Не є винятком із цього і процедура банкрутства.

Аналіз наукових джерел. Проблематикою процедури банкрутства, у тому числі сутності та характером відносин, які регулює законодавство про банкрутство, займалися такі вчені: Бутирська І. А. [3], Бутирський А. А. [4], Вечірко І. О. [5], Грабован Л. І. [6], Джунь В. В. [7], Кабенюк Ю. В. [8], Поляков Б. М. [9], Поляков Р. Б. [10], Пригуза П. Д. [11], Радзивілюк В. В. [12] та ін. Однак проблематика регулювання адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства вказаними вченими розглядалися фрагментарно, що обумовлює проведення додаткових наукових досліджень.

Метою роботи є виокремлення специфіки адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства; визначення їх місця, ролі

та значення у вирішенні завдань, які передбачені для певного етапу судового провадження щодо розгляду справи про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Одним із прикладів експансії може слугувати процедура банкрутства. Поляков Р. Б. зазначає: «... у відносинах банкрутства є спільний інтерес. Цей інтерес хоча й оснований на приватному інтересі, однак у подальшому існує самостійно. При цьому спільний інтерес може також об'єднувати як приватний, так і публічний інтереси. Так, серед кредиторів можуть бути фіскальні органи. У подальшому такі кредитори нарівні зі звичайними беруть участь у представницьких органах (зборах та комітеті кредиторів) і ухвалюють спільне для всіх рішення» [13, с. 38]. Отже, якщо адміністративно-правові відносини і можуть віднайти повноцінне місце серед приватного права, то, найімовірніше, таким місцем стане процедура банкрутства.

Із самого початку «клімат» процедури банкрутства є досить сприятливим для адміністративно-правових відносин. Це обумовлено неплатоспроможністю боржника, що змушує всіх кредиторів справи про банкрутство з метою максимально можливого задоволення їхніх грошових вимог виконувати приписи закону.

До прикладу, говорячи про методи регулювання інституту банкрутства, Поляков Б. М. ставив перед собою питання щодо можливості застосування до них адміністративного методу: «Поряд із майновими, до складу відносин неспроможності належать організаційні відносини, де беруть участь суб'єкти, з якими головні діючі особи – кредитор та боржник – не пов'язані договірними відносинами. Чи означає це, що тут діє метод адміністративного права?» [14, с. 90]. А в подальшому науковець навів приклад поведінки учасників, що регулюється за допомогою згаданого методу [14, с. 91].

Крім того, Радзивілюк В. В. зазначає: «В праві банкрутства (неспроможності) використовується як владно-імперативне регулю-

вання, так і диспозитивно-дозвільне регулювання, яке поєднується у різних варіантах. Одночасне об'єднання у методі правового регулювання права банкрутства (неспроможності) імперативних та диспозитивних основ пояснюється правовою природою права банкрутства (неспроможності)» [15, с. 23].

Варто підтримати позицію Полякова Р. Б., який, описуючи методи регулювання процедури банкрутства, відмітив: «Метод субординації притаманний адміністративному праву, а диспозитивності – цивільному. Водночас як адміністративному, так і цивільному праву притаманні обидва таких методи. Тільки в адміністративному праві метод субординації відіграє переважну роль, а диспозитивності – другорядну. В цивільному праві все навпаки. Іншими словами, все залежить від інтересу, який має місце при регулюванні тих чи інших відносин. Поєднання методів субординації та диспозитивності притаманне також відносинам банкрутства» [13, с. 39].

Зрештою, застосування двох основних методів правового регулювання відносин є доволі поширеним. Легеза Ю. О. із цього приводу влучно зазначила: «Більшість дослідників до методів правового регулювання відносять імперативний і диспозитивний методи. Імперативний метод правового регулювання – це метод владних приписів, характерний для адміністративного права. Диспозитивний метод (метод координації), на відміну від імперативного метода, передбачає юридичну рівність учасників правовідносин і застосовується, як правило, в цивільному праві, але має місце в приватному адміністративному праві» [16, с. 27].

Отже, найважливішим залишається розуміння співвідношення, чи балансування між імперативним та диспозитивним методами. І, власне, що стосується процедури банкрутства, таке балансування відбувається на користь методу владних приписів, що певною мірою дає підстави стверджувати про можливість існування адміністративно-правових відносин.

Своєрідною надійною базою адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства виступає ст. 3 Кодексу України з процедур банкрутства [17] (далі – КУЗПБ), якою законодавець визначає повноваження Державного органу з питань банкрутства. Як убачається із ч. 1 цієї норми, Державний орган з питань банкрутства, серед іншого, наділений такими організаційно-владними повноваженнями: організовує систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих; встановлює вимоги для отримання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого; встановлює порядок здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, перевірки організації їх роботи, дотримання ними вимог законодавства з питань банкрутства [17].

Частина 1 ст. 20 КУЗПБ, у абз. 2 якої законодавець зазначає про проведення планових та позапланових перевірок, уповноважує Державний орган з питань банкрутства також на контроль діяльності арбітражних керуючих.

Описане, безумовно, дає змогу віднести відносини із Державним органом з питань банкрутства до адміністративно-правових. До того ж такі відносини є вертикальними, оскільки зазначений орган здійснює безпосередній контроль над діяльністю арбітражних керуючих. Однак вплив таких відносин, хоча вони і стосуються процедури банкрутства, є непрямим, опосередкованим, через що маємо додатково навести інший тип відносин, які варто класифікувати як адміністративно-правові.

Як відомо, рівність учасників правовідносин є яскравою ознакою диспозитивного методу, а отже, вона являє собою антонім до імперативного методу, за якого нерівність є фундаментальною.

Якщо віднести процедуру банкрутства до приватного права, то на практиці це призвело б до рівності учасників таких правовідносин. До того ж, у положеннях Господарського процесуального кодексу України [18] (далі – ГПК України), процесуального акта, на основі

якого здійснюються провадження у справах про банкрутство в Україні, в п. 2 ч. 3 ст. 2 зазначено про рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, а в ч. 2 ст. 13 закріплена рівність прав учасників справи щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків.

Як стає зрозуміло із приписів КУЗПБ, про рівність у процедурі банкрутства не йдеться, оскільки зазначена процедура передбачає різну черговість задоволення вимог кредиторів, і, наприклад, сплату податків і зборів віднесено до третьої черги (п. 3 ч. 1 ст. 64).

Так само КУЗПБ передбачає обов'язкове повідомлення контролюючого органу в разі відкриття провадження у справі про банкрутство шляхом надсилання ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 15 ст. 39), що, звичайно, не вимагається для всіх інших кредиторів. Або ж, наприклад, на відміну від інших кредиторів, КУЗПБ визнає особливий статус для органу стягнення податків. Зокрема, такий особливий статус проявляється у презумуванні голосування за схвалення плану санації (ч. 3 ст. 52) та санації до відкриття провадження у справі (ч. 3 ст. 5), що несумісне із принципом диспозитивності, закріпленим у ч. 2 ст. 14 ГПК України.

Зрештою, найяскравішим прикладом відсутності рівності у процедурі банкрутства та встановлення особливого, привілейованого режиму для податкового органу є відносно судової практики Великої Палати Верховного Суду, яка у п. 81 постанови від 1 листопада 2023 року у справі № 908/129/22 (908/1333/22) зазначила: «81. Отже, юрисдикцію судів щодо розгляду тих чи інших спорів встановлюють лише процесуальні кодекси (ГПК України, КАС України, ЦПК України). Тобто зі змісту статті 7 КУЗПБ слід дійти висновку, що така не встановлює особливостей, за яких адміністративні спори, що виникають з податкових відносин, віднесено до юрисдикції господарських судів у межах процедури банкрутства» [19].

Цією постановою Велика Палата Верхов-

ного Суду виокремлює адміністративні спори від інших майнових спорів, які в силу приписів ст. 7 КУзПБ мали б розглядатись господарським судом у межах справи про банкрутство.

Наостанок маємо висловити таку позицію щодо класифікації процедури банкрутства. Зокрема, положення пп. 20.1.39 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України уповноважують контролюючий орган звертатись до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство [20]. Така обставина змушує зазначити про розуміння процедури банкрутства законодавцем як одного з можливих видів примусу сплати податкових зобов'язань. Інакше кажучи, наведена норма дає змогу стверджувати, що процедура банкрутства являє собою продовження адміністративних правовідносин.

Описане свідчить про можливість із впевненістю говорити про існування адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства. Така обставина змушує поставити питання щодо можливості кваліфікації процедури банкрутства як інституту господарсько-процесуального права. Адже, серед іншого, ця процедура має тісний зв'язок із адміністративним правом не тільки на теоретичному, а й на практичному рівні. Отже, можна стверджувати, що процедура банкрутства має всі ознаки міжгалузевості та, безперечно, виходить за межі поняття правового інституту, адже він належить цілковито одній галузі (підгалузі) права.

Поляков Р. Б. пропонує розуміти процедуру банкрутства як галузь права неспроможності: «Оскільки за останній понад десятирічний період мали місце удосконалення та кодифікація законодавства про банкрутство, що призвело до значного розширення сфери дії права неспроможності (банкрутства) та до істотних змін у змісті принципів і методів його правового регулювання, можна говорити про переростання підгалузі права неспроможності (банкрутства) у самостійну галузь права» [21, с. 146]. Зазначене надає відповідь

на питання стосовно можливості існування адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства.

Висновки. Проведене дослідження адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства дає змогу дійти таких висновків.

Адміністративно-правові відносини, якщо й можуть віднайти повноцінне місце серед приватного права, то, найімовірніше, таким місцем може стати процедура банкрутства, оскільки її правовий «клімат» є досить сприятливим для таких відносин. Це обумовлено неплатоспроможністю боржника, що змушує всіх кредиторів справи про банкрутство з метою максимально можливого задоволення їхніх грошових вимог виконувати приписи закону.

Найважливішим залишається розуміння співвідношення, чи балансування між імперативним та диспозитивним методами. Саме у процедурі банкрутства для вирішення її головних завдань таке балансування відбувається на користь методу владних приписів, що певною мірою дає змогу говорити про можливість існування адміністративно-правових відносин.

В діяльності Державного органу з питань банкрутства простежуються адміністративно-правові відносини, оскільки він у силу ст. 3 КУзПБ наділений організаційно-владними повноваженнями. Ці відносини є вертикальними, адже Державний орган з питань банкрутства здійснює безпосередній контроль над діяльністю арбітражних керуючих; їхній вплив на процедуру банкрутства є непрямим, опосередкованим.

Процедура банкрутства являє собою продовження адміністративних правовідносин, зокрема щодо стягнення податкового боргу, що свідчить про можливість їх існування у процесі розгляду справи про банкрутство. Процедура банкрутства має всі ознаки міжгалузевості та, безперечно, виходить за межі поняття правового інституту, який належить одній галузі (підгалузі) права.

Анотація

Статтю присвячено розкриттю суті адміністративно-правових відносин у процедурі банкрутства; визначенню їх місця, ролі та значення у вирішенні завдань, що передбачені на певному етапі судового провадження із розгляду справи про банкрутство.

Підкреслено, що адміністративно-правові відносини, якщо і можуть віднайти повноцінне місце серед приватного права, то, найімовірніше, таким місцем може стати процедура банкрутства, оскільки її правовий «клімат» є досить сприятливим для таких відносин. Це обумовлено неплатоспроможністю боржника, що змушує всіх кредиторів справи про банкрутство з метою максимально можливого задоволення їхніх грошових вимог виконувати приписи закону.

Аргументовано, що найважливішим залишається розуміння співвідношення, чи балансування між імперативним та диспозитивним методами. Саме у процедурі банкрутства для вирішення її головних завдань таке балансування відбувається на користь методу владних приписів, що певною мірою дає змогу говорити про можливість існування адміністративно-правових відносин.

Обґрунтовано, що в діяльності Державного органу з питань банкрутства простежуються адміністративно-правові відносини, оскільки він у силу ст. 3 КУЗПБ наділений організаційно-владними повноваженнями. Ці відносини є вертикальними, адже Державний орган з питань банкрутства здійснює безпосередній контроль над діяльністю арбітражних керуючих; їхній вплив на процедуру банкрутства є непрямим, опосередкованим.

Доведено, що процедура банкрутства являє собою продовження адміністративних правовідносин, зокрема щодо стягнення податкового боргу, що свідчить про можливість їх існування у процесі розгляду справи про банкрутство. Процедура банкрутства має всі ознаки міжгалузевості та, беззаперечно, виходить за межі поняття правового інституту, який належить одній галузі (підгалузі) права.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, арбітражний керуючий, банкрутство, боржник, Державний орган з питань банкрутства, кредитор, метод правового регулювання, процедура банкрутства, суд, судове провадження.

Derkach E.M., Kolpakov V.K., Samoilenko H.V. Expansion of administrative law relations to bankruptcy procedure

The purpose of the article is to analyze and reveal the essence of administrative legal relations in the bankruptcy procedure; determination of their place, role and significance in solving the assignments posed by a certain stage of the bankruptcy proceedings.

It is demonstrated that, if administrative legal relations can find a full-fledged place among private law, then, most likely, the bankruptcy procedure can become such a place, since its legal “climate” is quite favorable for such relations. This is attributable by the debtor’s insolvency, which forces all creditors of the bankruptcy case to comply with the law in order to gain maximum possible satisfaction of their monetary claims.

It is argued that the most important remains an apprehension of the relationship or balancing between imperative and dispositive methods. In the bankruptcy procedure, for solving its main tasks, the mentioned balancing takes place in favor of the method of authoritative prescriptions, which to some extent, permits to talk about the possibility of the existence of administrative-legal relations.

It is substantiated that administrative legal relations can be traced in the activities of the State Body of Bankruptcy, since it, by virtue of Article 3 of Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, is endowed with organizational authorities. These relations are vertical, because the State Body of Bankruptcy exercises direct control over the activities of arbitration managers. However, despite the

fact that such relations relate to the bankruptcy procedure, their influence on the latter is indirect or rather circuitous.

It is proven that the bankruptcy procedure is a continuation of administrative legal relations, in particular with regard to the collection of tax indebtedness, which indicates the possibility of their existence in the process of bankruptcy case hearing. The bankruptcy procedure has all the signs of interdisciplinary nature and, undoubtedly, goes beyond the concept of a legal institution, since the latter entirely designated to the one and only branch (sub-branch) of law.

Key words: administrative legal relations, arbitration manager, bankruptcy, bankruptcy procedure, creditor, court, court proceedings, debtor, method of legal regulation, State Bankruptcy Authority.

Список використаних джерел:

1. Дніпров О. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 175–179. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/28.pdf>
2. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 101–104. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf
3. Бутирська І.А. Учасники провадження у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2017. 204 с.
4. Бутирський А.А. Правове регулювання заходів щодо відновлення платоспроможності боржника : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2007. 200 с.
5. Вечірко І.О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2011. 238 с.
6. Грабован Л.І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 247 с.
7. Джунь В.В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2009. 499 с.
8. Кабенюк Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 242 с.
9. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Інститут екон.-прав. досліджень НАН України. Донецьк, 2003. 38 с.
10. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ: *Право України*, 2023. 472 с.
11. Пригуза П.Д. Правове регулювання процедур банкрутства юридичної особи відсутнього боржника : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2011. 178 с.
12. Радзивілюк В.В. Теоретичні проблеми запобігання банкрутству (неспроможності) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 580 с.

13. Поляков Р.Б. Методи правового регулювання відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. № 6. Т. 34(73). С. 36–48. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/7.pdf
14. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2011. 560 с.
15. Радзивілюк В. В. Метод, принципи та функції права банкрутства (неспроможності). *Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 23–26.
16. Легеза Ю. Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 2. С. 25–30.
17. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 19. Ст. 74.
18. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 6. Ст. 56.
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 1 листопада 2023 року у справі № 908/129/22 (908/1333/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114904850>
20. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13-14. № 15-16, № 17. Ст. 112.
21. Поляков Р. Б. Проблеми формування галузі права та законодавства про банкрутство (неплатоспроможність). *Право України*. 2024. № 1. С. 141–155.